

Krise kolem dolu Turów a její dopad na česko-polskou přeshraniční spolupráci

ARTUR BOHÁČ¹, MARIE CVIKOVÁ²

¹ Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, katedra geografie, Liberec, Česko (Technical University of Liberec, Faculty of Science, Humanities and Education, Department of Geography, Liberec, Czechia); e-mail: artur.bohac@tul.cz

² Ostravská univerzita, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Ostrava, Česko; e-mail: Marie.Cvikova@osu.cz

ABSTRACT **The Turów mine crisis and its impact on Czech–Polish cross-border cooperation** – This paper presents the results of the Czech–Polish research project of the same name. The research examines how national conflicts resulted in a conflict between the governments of neighboring EU members and impacted cross-border integration and cooperation at the local and regional level. The Czech–Polish conflict over the Turów coal mine was analyzed using various methods. The central hypothesis was that the Turów crisis negatively influenced cross-border collaboration on the studied border. The main goal was to identify the influence of the Turów dispute on cross-border integration and cooperation in the Czech–Polish borderlands, especially in the Neisse-Nisa-Nysa Euroregion.

KEY WORDS Turów mine – Czechia – Poland – international dispute – cross-border cooperation – cross-border integration

BOHÁČ, A., CVIKOVÁ, M. (2025): Krize kolem dolu Turów a její dopad na česko-polskou přeshraniční spolupráci. Informace ČGS, 44, 1, 20–33.

© Česká geografická společnost, z. s., 2025

1. Úvod

Česko-polský spor o fungování lignitového povrchového Dolu Turów, ležícího v polské Bogatyni při hranicích s Českem a Německem, byl v letech 2019–2022 tématem, kterému se dostávalo značné mediální pozornosti. Do středu zájmu se tak dostal region vnímaný jako periferní Prahou i Varšavou. Svědectví o protestech na česko-polské hranici u Hrádku nad Nisou a protičeských projevech v bogatyňských nákupních střediskách či restauracích zájem novinářů i česko-polské napětí ještě umocnila. Příčinou sporu byly přeshraniční environmentální dopady těžby, které byly českou stranou vyzdvihovány a polskou stranou, argumentující vlastní ekonomikou a energetickou bezpečností, bagatelizovány. Jejich popisem se již několik studií zabývalo (např. Datel, Hrabánková 2020), avšak politická a ekonomická dimenze konfliktu nebyla v době přípravy výzkumu analyzována. I proto polská grantová agentura NAWA (*Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej*) podpořila projekt Krize kolem Dolu Turów a její dopady na česko-polskou přeshraniční spolupráci: hodnocení a doporučení.

Text předkládá postupy a výsledky výzkumu realizovaného v roce 2022 česko-polským týmem ze čtyř univerzit (Akademia WSB Dąbrowa Górnicza, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, TUL a UJEP), složeného z odborníků na ekonomii, humánní geografii a politické vědy. Smíšené národnostní složení kolektivu umožnilo v době zjitřených emocí navštívit běžně nepřístupné prostory dolu či získat vyjádření představitelů PGE či Bogatynie. Cílem výzkumu bylo objasnit, jaký dopad na přeshraniční spolupráci (*cross-border cooperation*) a přeshraniční integraci (*cross-border integration*) v česko-polském pohraničí v rámci Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (ERN) měl konflikt, jenž se dostal na úroveň národních vlád a EU. To zahrnovalo zkoumání aktérů veřejné správy a samosprávy, nevládních organizací, podniků i společností v ERN. Přeshraniční spolupráce a přeshraniční integrace byly zkoumány i proto, že spor byl částečně považován za důsledek selhání struktur víceúrovňového vládnutí v regionu. Pracovní hypotéza opřená o mediální výstupy a předvýzkum (dotazování) v Bogatyni koncem roku 2021 konstatovala, že spor výrazně narušil přeshraniční integraci a přeshraniční spolupráci.

Několik výsledků projektu již bylo publikováno. Kurowska-Pysz a kol. (2022) se zaměřili na české a polské subjekty zapojené do přeshraničních mikroprojektů programu INTERREG a změny v jejich aktivitě. Boháč, Łażniewska a Kurowska-Pysz (2023) se věnovali geografickým specifikům regionu Trojzemí a přeshraničním asymetriím jako možným katalyzátorům sporu. Wróblewski, Boháč a Böhm (2023) zkoumali změny ve funkční a ideové dimenzi přeshraniční integrace mezi Čechy a Poláky v region. Böhm, Novotný a Kurowska-Pysz (2024) sledovali vliv krize na přeshraniční důvěru mezi obyvateli i podnikatelskými subjekty. Předložený text usiluje o komplexní seznámení čtenáře s bádáním projektového týmu, přičemž pro podrobné informace je doporučeno nahlédnout do uvedených výstupů.

2. Teoretická základna

Příhraniční regiony bývají ekonomicky slabší a disponují méně rozvinutou infrastrukturou oproti centrálním regionům (Wójcik 2011). Hraniční efekt (*border effect*, srov. Drápela, Bašta 2018) je zjevný na většině státních hranic v postkomunistické části EU, kde doznívá vliv neprostupných nebo málo prostupných hranic v minulosti. Přeshraniční spolupráce jakožto dlouhodobá evropská strategie hraje důležitou roli v překonávání vlivů hranic a přispívá k přeshraniční integraci (Dühr 2018). Přeshraniční spolupráce se rozvíjí na rozhraní sousedících zemí a přes svůj lokální a regionální charakter je citlivá na stav mezistátních vztahů. Vyostřené vztahy či konflikty přeshraniční spolupráci narušují. Zvýšení prostupnosti státní hranice znamená intenzifikaci toku zboží, služeb a osob. K vyšší integraci by měly vést paradiploematické aktivity příhraničních místních a regionálních aktérů (Klatt, Wassenberg 2017). Nicméně, tato intenzifikace může být v mnoha ohledech partikulární či jednosměrná.

Svědky takovéhoho partikularismu jsme v německo-česko-polském ERN, který byl založen již v roce 1991 a je nejstarším euroregionem postkomunistické Evropy. Jak vyplývá z výzkumu Böhma, Boháče a Wróblewského (2023), ERN patří z hlediska institucionální aktivity v rámci euroregionů, představované činností pracovních skupin a zapojováním se do projektů INTERREG, k nejvýkonnějším v Česku (v tomto polská část ERN zaostává). Nicméně, další složky přeshraniční integrace, kterými jsou dle Duranda a Decovilla (2019) funkční a zejména ideová dimenze, zůstávají pozadu. Co se týče česko-polské hranice v ERN, funkční dimenze je patrná v nákupní turistice Čechů do Polska a dojížděcí Poláků za zaměstnáním v Česku. Ideová dimenze, která zahrnuje vzájemnou důvěru a její budování, nebyla v regionu na vysoké úrovni již před vypuknutím krize. Existuje málo úspěšných komunitních přeshraničních aktivit či příkladů kulturní kooperace. Výjimkou je tzv. Malý trojúhelník, sdružení zahrnující Žitavu (Zittau), Hrádek nad Nisou a Bogatyni, jež vykazuje silnou institucionální dimenzi a obstojnou dimenzi ideovou, reprezentovanou festivalem Slavnosti Trojzemí.

Dodnes je nutno počítat s vlivem jazykové bariéry, předsudků a nacionalismu (Hřebíčková, Graf 2014). Po konci 2. světové války došlo z velké části na české straně a zcela na polské straně regionu k výměně obyvatelstva, takže se přetrhaly dlouhodobé mezilidské vazby i vztah ke krajině. Slabost přeshraniční integrace je pozorovatelná zejména na česko-polské hranici v rámci euroregionu, kde byl zjištěn silný hraniční efekt (Drápela, Bašta 2018). Specifickou částí polského území ERN je Turoszówský výběžek, vklíněný mezi české a německé území. Jedinou obcí výběžku je Bogatynia. Specifický tvar výběžku, různorodé geografické bariéry (předhůří Jizerských hor a řeka Nisa) kolem něj a svérázný přístup k ekonomice a životnímu prostředí z něj činí problémovou oblast, jež je téměř oddělena od zbytku Polska. Dopravní dostupnost Německa či Česka také není dobrá. Územní výběžky se obecně řadí k periferiím či marginálním oblastem (Alpini 2003).

Autoři hodnotí turówskou krizi primárně jako konflikt o zdroje (srov. Brown, Keating 2015), byť má i některé znaky hraničního konfliktu.

3. Postup a metodika výzkumu

Bádání bylo založeno na následujících metodách:

- Analýza sekundárních zdrojů o Trojzemí a turówské krizi.
- Hodnocení ekonomických a demografických dat z Česka a Polska různých hierarchických úrovní. Data pocházejí z Českého statistického úřadu (ČSÚ 2022), který pokrývá i statistiky ERN, a Polského statistického úřadu (Statistics Poland 2022). Data postihují rok 2021.
- Geografická analýza studovaného regionu na základě výše uvedeného, studia map a jízdních řádů.
- Terénní průzkum a neúčastné pozorování v obcích Bogatynia, Hrádek nad Nisou, Chrastava, Heřmanice, Kunratice a Višňová v roce 2022.
- Dotazování rozmanitých aktérů různými způsoby realizované v první polovině roku 2022.

První typ dotazování zahrnoval 15 anonymizovaných hloubkových rozhovorů s českými zástupci institucí, organizací a místních podniků a 15 s polskými představiteli v rámci ERN. Druhý typ představoval dotazník, zaměřený na subjekty zapojené do přeshraniční spolupráce v ERN, tedy příjemce evropských mikroprojektů (35 dotazníků českým subjektům a 35 polským). Další dotazník byl zaměřen na běžné obyvatele regionu (180 Poláků a 150 Čechů). Výběr vzorků byl v případě zástupců beneficentů účelový a v případě obyvatel nahodilý. Dotazník byl navržen v uzavřené podobě pomocí pětibodové Likertovy škály a distribuován v oblastech ovlivněných provozem dolu. Celkově vzato, byla použita kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Siatkowski, Olszewski a Konik (2022) zevrubně popisují náležitosti dotazování i jeho výsledky.

V úvodu představený cíl výzkumu zahrnoval odpovědi na otázky týkající se přeshraniční integrace, např.:

- Jaký byl dopad česko-polského sporu na přeshraniční toky?
- Jaký byl dopad sporu na myšlenkový rozměr přeshraniční integrace?
- Jak na konflikt reagovaly přeshraniční struktury?
- Jaké byly reakce evropských, vnitrostátních, regionálních a místních veřejných orgánů?

Další otázky se věnovaly přeshraniční spolupráci, např.:

- Chtějí polští a čeští partneři v přeshraničních projektech pokračovat ve spolupráci?

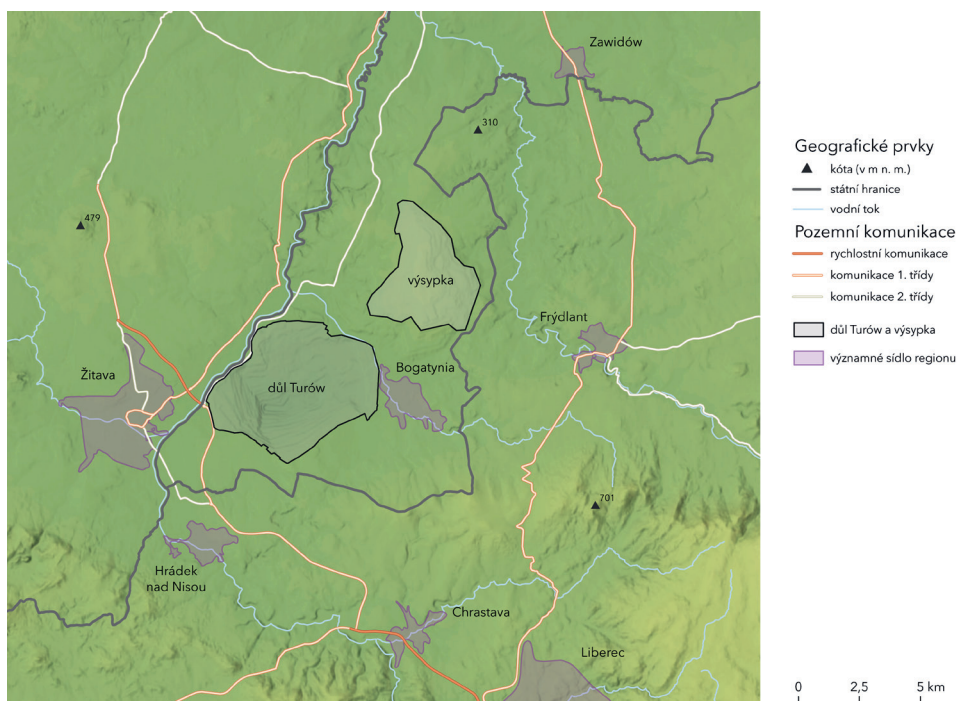
- Ovlivňuje konflikt směřování budoucích přeshraničních projektů připravovaných polskými a českými partnery?

4. Výsledky výzkumu

4.1. Geografická analýza zkoumaného regionu

Turoszówský výběžek leží ve volně vymezeném regionu Trojzemí (Trzy Państwa / Dreiländerregion), konkrétně v jihozápadním Polsku (Dolnoslezské vojvodství, okres Zgorzelec) v blízkosti hranic s Českem (Liberecký kraj, okres Liberec) a Německem (Sasko, okres Görlitz; viz obr. 1).

Jádro regionu je definováno městy Bogatynia, Hrádek nad Nisou a Žitava. Bogatynia sestává z mnoha sídel. Jedním z nich je Opolno-Zdrój, jež je aktuálně ohroženo zánikem v důsledku rozšiřování těžby. Takovýto osud již potkal osadu jménem Wigancice Żytawskie. Článek se též týká příhraničních českých obcí, které podle Krajského úřadu Libereckého kraje (KÚLK) provoz dolu ovlivňuje. Jde o města Hrádek nad Nisou, Frýdlant, Chrastava a obce Bílý Kostel nad Nisou,



Obr. 1 – Mapa zkoumaného regionu. Zdroj: autoři (2025).

Tab. 1 – Důvody pro překračování česko-polské hranice mezi rezidenty sledovaného regionu

Důvod přechodu hranice	Velmi často (%)		Často (%)		Zřídka (%)		Velmi zřídka (%)		Nepřekračují hranici z uvedených důvodů (%)	
	PL	CZ	PL	CZ	PL	CZ	PL	CZ		
Přátelé, rodina	3,8	0	10,9	7,6	11,4	7,6	7,6	5,9	66,3	78,9
Práce	7,1	0	1,1	3,5	1,1	9,7	1,6	3,5	89,1	83,3
Obchod	1,1	0,9	1,1	5,3	2,2	0,9	6	7,1	89,6	85,8
Nákupy	1,1	3,3	6,5	24,6	16,3	28,7	26,6	27	49,5	16,4
Škola	0	0	2,2	1,7	2,7	5,2	1,6	12,9	93,5	80,2
Péče o zdraví	0	0	1,1	0	3,8	0,9	8,2	6,3	86,9	92,8
Zábava	3,2	0,9	8,7	1,8	12	9	25	27	51,1	61,3
Sport, turistika	8,6	0	15,1	7	20,5	21,9	26	31,6	29,8	39,5
Tranzit	10,6	8,6	14,3	8,6	26,4	19,8	22,8	26,8	25,9	36,2

Zdroj: vlastní dotazování (2022)

Bulovka, Černousy, Dětrichov, Habartice, Heřmanice, Chotyně, Kunratice, Mníšek, Oldřichov v Hájích, Pertoltice a Višňová.

Většina povrchových uhelných dolů v Trojzemí byla přetvořena v jezera s turistickým zázemím (např. Kristýna, Olbersdorfer See). Důl Turów je ve své moderní formě v provozu od roku 1904 a blízká elektrárna, využívající lignit z dolu, od roku 1962 (Izidorczyk 2022). Dohromady tvoří turóvský energetický komplex. V minulosti byla elektrárna zdrojem emisí, které způsobovaly kyselé deště poškozující lesy v Jizerských horách. S odsířením provozu se situace zlepšila, ale objevily se potíže s dolem. V dnešní době se jáma nachází méně než 1 km od českého území. Tamní obyvatelé poukazují na znečištění ovzduší a hluk, poklesy půdy způsobující praskliny v budovách, bahnotoky z důlní výsypky na české území a zejména odvádění podzemních vod dolem. Až 30 000 obyvatel českého pohraničí je ohroženo nedostatkem pitné vody (Datel, Hrabánková 2020). Nejvíce problémů mají Uhelná a Václavice, části Hrádku nad Nisou. Obyvatelé Žitavy trápí především poklesy terénu. Externality důlního provozu jsou na polském území mimo obec Bogatynia minimální, navíc jsou vyvažovány levnou energií a možnosti zaměstnání v komplexu.

Nepoměr mezi průměrnou mzdou a HDP na obyvatele mezi Českem, Polskem a Německem je známý. V Trojzemí způsobuje ochotu Čechů a Poláků pracovat v Německu. Poláci pracují i v Česku. Mzdová asymetrie se plně nevztahuje k cenám nemovitostí nebo potravin, a proto jsou Češi známí svou nákupní turistikou do Bogatyně i Žitavy. O přeshraničních aktivitách obyvatel regionu vypovídá tabulka 1.

Bogatynia je díky dolu a elektrárně jednou z nejbohatších obcí v Polsku. Rozpočet obce na jednoho obyvatele se pohybuje kolem 1 500 EUR. Energetický komplex

Tab. 2 – Vybrané ukazatele v polské a české části sledovaného regionu

	Polská část	Česká část
Rozloha (km ²)	136,2	297,13
Počet obyvatel	21 891	30 439
Hustota zalidnění (obyv./km ²)	160,72	102,44
Přirozený přírůstek obyvatel	-126	-99
Migrační saldo	-43	107
Průměrná měsíční mzda (EUR)	1 098	1 366
HDP na obyvatele (EUR)	14 566	17 912
Počet ekonomických subjektů	1 906	5 812
Registrovaní nezaměstnaní	315	803
Rozloha lesa (km ²)	38,13	117,6
Délka turistických stezek (km)	43,8	173
Délka cyklotras (km)	7,6	142
Možnosti ubytování	4	20

Zdroj: ČSÚ (2022), Statistics Poland (2022) a vlastní výpočty

Turów je dominantním zaměstnavatelem v Bogatyni, kde je míra nezaměstnanosti pouze 2,2 % (Statistics Poland 2022). Navzdory svému rozpočtu je Bogatynia izolovaná a neatraktivní. Terénním průzkumem zjištěný stav několika silnic, budov, kanalizace a úbytek obyvatelstva nesevřdí o bohatství. Pět let nefunkční akvapark v obci je dalším příkladem. Obec je navíc poškozena těžbou a průmyslovou činností. V obci chybí výrazné přírodní a kulturní památky, což kontrastuje s atraktivitami na české straně Trojzemí.

V euroregionálních statistických údajích nebyly zjištěny téměř žádné rozdíly v odvětvovém rozložení ekonomických aktivit mezi Bogatyní a českými obcemi. Přesto existuje značná disproporce v počtu firem a podnikatelů. V Bogatyni působí málo ekonomických subjektů, a to i pokud jde o polské obce. Dominance energetického komplexu Turów a jeho subdodavatelů je nezpochybnitelná. Podobná situace panuje v bogatyňském civilním sektoru, kde chybí nevládní organizace nespojené s komplexem.

Více statisticky vyhodnocených informací o socioekonomických ukazatelích v česko-polském pohraničí přináší Pászto et al. (2019). Jejich zjištění pro česko-polskou hranici v rámci ERN ukazují relativní kontinuitu v hustotě osídlení a podílu zastavěné plochy a diskontinuitu v míře emigrace, ekologické stability a hrubé úmrtnosti ve prospěch české strany. Tato zjištění odpovídají těm, jež byla dosažena naším týmem a jsou znázorněna v tabulce 2.

4.2. Vývoj sporu kolem Dolu Turów a jeho hodnocení

Od roku 2010 byla organizována česko-polská jednání o dolu na různých úrovních, ale bez závazného účinku. Nespokojenost na české straně vyvrcholila v roce 2019, kdy polské konsorcium PGE (*Polska grupa energetyczna*), resp. jeho těžební divize PGE GiEK, předložilo návrh na rozšíření dolu a jeho provoz do roku 2026. Polské ministerstvo klimatu a životního prostředí plán podpořilo bez řádných přeshraničních konzultací a výzkumu. Tento krok porušil právo EU, procesy EIA a SEA, Evropskou rámcovou směrnici o vodě a Pařížskou klimatickou dohodu OSN. PGE zdůrazňovala význam turówského energetického komplexu, který generuje 7 % polské elektrické energie. V dole navíc pracuje 2 500 lidí, v elektrárně 1 200 lidí a v dceřiných společnostech a subjektech spolupracujících s dolem asi 15 000 obyvatel (Žuk, Žuk 2022). Je na místě dodat, že polské plány zahrnují těžbu v dole do roku 2044.

Od roku 2019 se na česko-polských hranicích konalo několik proturówských a protiturówských demonstrací. Deset českých obcí ve spolupráci s KÚLK a Greenpeace zaslalo Evropskému parlamentu petici s 13 000 podpisy. Petice byla shledána oprávněnou a schválení Evropským parlamentem ovlivnilo pozdější jednání Evropské komise a rozhodnutí Soudního dvora EU v Lucemburku. KÚLK, zastoupený hejtmanem Martinem Půtou, byl ve sporu velmi aktivní. Půta se snažil najít řešení ve formě záruk a náhrad škod s dolnoslezským hejtmanem Cezarym Przybylskim a českou vládou. Na místní úrovni byl nejviditelnějším občanským sdružením Sousedský spolek Uhelná, vedený Milanem Starcem. Na polské straně byla nejaktivnější polská vláda, Úřad maršálka Dolnoslezského vojvodství, PGE, představitelé a obyvatelé Bogatynie a horničtí odboráři ze svazu Solidarność (Solidarita). Postavení odborů je v polské společnosti a politice velmi silné, což ztěžuje odklon od uhlí. Dominantní strana tehdejší polské vlády PiS (Prawo i Sprawiedliwość) se pyšnila podporou hornických regionů. Členem strany je současný starosta Bogatynie Wojciech Dobrołowicz (Boháč, Łaźniewska, Kurowska-Pysz 2023). Nejradikálnější byli ve svých prohlášeních a protestech na české straně ekologičtí aktivisté a členové Sousedského spolku Uhelná a na polské straně odboráři. Není překvapením, že aktivisté na české straně nebyli spokojeni s pozdější česko-polskou dohodou a jejím naplňováním (Starec 2022). Na polské straně se protiturówské hlasy objevovaly sporadicky. Patřily ekologickým aktivistům nebo občanům Opolna-Zdróje. Přehled aktérů sporu naleznete v tabulce 3.

Nespokojenost veřejnosti a KÚLK vedly k zásahu české vlády. Česko zažalovalo Polsko kvůli dolu u Soudního dvora EU a spor vyhrálo. Soud uložil polskému státu pokutu 500 000 EUR za každý den těžby. Ta polskou stranu tlačila k jednání, nicméně premiér Mateusz Morawiecki se nebyl schopen dohodnout se svým protějškem Andrejem Babišem a z negociací odstoupil. Vrátil se k nim až po výměně exekutivy v Česku. Konečná dohoda mezi novým českým premiérem Petrem

Tab. 3 – Seznam aktérů zapojených do česko-polského sporu

České subjekty proti těžbě	Polské subjekty pro těžbu	Nadnárodní a mezinárodní subjekty proti těžbě
– Česká vláda, její ministerstva a orgány státní správy – KÚRK – Mikroregion Frýdlantsko – Městské a obecní úřady postižených obcí – Hnutí DUHA – Sousedský spolek Uhelná – Chráníme vodu – Rodiče za klima	– Polská vláda, její ministerstva a orgány státní správy – Úřad maršálka Dolnoslezského vojvodství – Úřad okresu Zgorzelec – Městský úřad v Bogatyni i úřady dalších obcí, jejichž obyvatelé jsou zaměstnaní v komplexu – PGE a její divize PGE GiEK – Hornické odbory Solidarita	– Evropský parlament – Evropská komise – Soudní dvůr EU – Greenpeace – Frank Bold – ClientEarth – Fridays for Future – Společně pro vodu – Stop Turów
	Polské subjekty proti těžbě – EKO-UNIA – Rozwój TAK – Odkrywki NIE	

Zdroj: autoři (2025)

Fialou a Mateuszem Morawieckim byla podepsána 4. 2. 2022 (Žuk, Žuk 2022). Polsko zaplatilo Česku 45 mil. EUR jako kompenzaci za environmentální škody, převážně na výstavbu nových vodovodů na české straně a příslibem spolupráci při monitorování následků těžby. Polská strana se též zavázala k vybudování zemního valu proti prašnosti a hluku a podzemní bariéry proti odtoku vody na jižním okraji dolu. Dohoda zřídila společnou česko-polskou komisi složenou z místních zástupců, která má monitorovat těžbu a připravovat spravedlivou regionální transformaci. Tu je nutno brát spíše jako obecné vyjádření než jako čerpání financí z evropského Fondu pro spravedlivou transformaci (*Just Transition Fund*), k němuž má v rámci Trojzemí přístup pouze Sasko. Nespolutrácení Polska v případě Turów vedla k částečné blokaci polského přístupu k fondům EU.

Polsko je jedním z předních evropských producentů uhlí a jeho energetický systém je na něm závislý. Těžba a spalování uhlí je v rozporu s environmentálními cíli EU. Důl Turów hrdě prezentuje své proenvironmentální aktivity, včetně zmírňování škodlivých dopadů těžební činnosti a rekultivace potěžeblných oblastí. Tyto aktivity jsou však kritiky dolu považovány za neuspokojivé. Pro Bogatyni neexistují životaschopné programy hospodářské transformace. PGE prosazuje pomalou transformaci obce Bogatynia s pomocí Fondu spravedlivé transformace. Přístup k penězům z fondu však bude problematický vzhledem k polské nespolutrácení s EU a tomu, že v Polsku jsou vojvodství, jež byla těžbou a těžkým průmyslem více zasažena než Dolnoslezské. Plány přeměny dolu v jezero a oblasti v solárně, větrně či vodíkově-energetickou jsou vágní a v případě jezera nereálné, vzhledem k tomu, že zaplavení jámy by trvalo 150 let (Krupp 2020). Polská strana v krizi dovedně kombinovala diplomacii, ignoranci a zdržovací taktiku.

Hloubkové rozhovory s významnými osobnostmi regionu ukázaly, že čeští respondenti vnímali spor na úrovni EU jako poslední, ale po vyčerpání všech možností a s přihlédnutím k přístupu polské strany nevyhnutelné řešení. Přitom se mu podle nich dalo vyhnout omezením poškozujících aktivit nebo adekvátními náhradami. Většina polských respondentů vnímala konflikt jako částečně umělý, přiřazený předvolební situaci v Česku a senzacechtivými médii a řešitelný dialogem na česko-polské úrovni. Jedna polovina polských respondentů považovala environmentální dopady dolu za zanedbatelné, zatímco druhá za závažné s tím, že by se důl měl více angažovat v environmentálních a komunikačních ohledech.

4.3. Dopady na přeshraniční spolupráci a integraci

I když byla přeshraniční spolupráce a přeshraniční integrace v regionu popsána v předchozích dvou podkapitolách, autoři zde chtějí prezentovat některá podstatná zjištění. Překračování hranice má v regionu pragmatické důvody v rámci funkční přeshraniční integrace (viz tab. 1). Negativní vliv krize na překračování hranice a přeshraniční kontakty (viz tab. 4) byl nevelký. V mnoha aspektech se překvapivě ukázal pozitivní vliv, zejména u polských respondentů. Zřetelnější negativní vliv byl zaznamenán pouze u Poláků spojených s turówským komplexem (celkově 17,6 % polských respondentů). Ideová dimenze přeshraniční integrace byla sporem narušena mírně. Negativní efekt byl silnější na polské straně hranice, kde se 24 % respondentů zapojilo do protestů, zatímco na české straně to bylo 6 %. Pokud jde o vnímání sousedního národa, na obou stranách hranice byl v souvislosti se sporem zaznamenán mírný negativní efekt na vstupní hodnoty, které ukazovaly, že obecně Poláci vnímají Čechy o něco pozitivněji než Češi Poláky. Češi (43 %) vnímali

Tab. 4 – Vliv turówské krize na vybrané atributy přeshraniční integrace

Atribut	Velmi neg. (%)		Spíše neg. (%)		Žádný (%)		Spíše poz. (%)		Velmi poz. (%)	
	PL	CZ	PL	CZ	PL	CZ	PL	CZ	PL	CZ
Cestování Poláků do Česka	4	0	10,9	9,2	40,2	71,8	25,9	11,4	19	7,6
Cestování Čechů do Polska	2,4	0	10,6	15,5	43,5	64,3	27	14	16,5	6,2
Obchodní vztahy	2,9	0	8,2	19,7	55,6	66	24	9,9	9,3	4,5
Sociální kontakty	1,1	3,3	6,5	24,6	16,3	28,7	26,6	27	49,5	16,4
Práce Poláků v Česku	4	0	8	7,6	41	63,6	29,6	18,2	17,4	10,6
Nákupy Čechů v Polsku	4,5	0,8	13,1	16	38,9	62,6	23,7	13,7	15,8	6,9

Zdroj: vlastní dotazování (2022)

oslabení přeshraničních dobrých vztahů výrazněji než Poláci (23 %). S nenávisným jednáním se setkalo minimum dotazovaných Čechů a Poláků.

Přeshraniční tělesa jako ERN, ESÚS (evropské seskupení pro územní spolupráci) NOVUM a Malý Trojúhelník se ve sporu neangažovala a popírala existenci vážnějších neshod, a to zřejmě kvůli jejich přeshraničnímu charakteru. Neprojevila se ani existence pracovní skupiny ERN zaměřené na životní prostředí. Dotazování však ukázalo, že většina dotazovaných zásah přeshraničních struktur nepředpokládala a upřednostňovala řešení na státní úrovni. Pouze 16 % Čechů a 6 % Poláků očekávalo zásah ERN či jeho pracovních skupin.

Přeshraniční spolupráce nebyla výrazněji narušena, což se potvrdilo i dotazováním příjemců projektů. To ukázalo určitý negativní vliv krize (více reflektovaný polskými respondenty), avšak příjemci sdělili, že se v komunikaci s přeshraničním partnerem tématu dolu vyhýbali. Obecně deklarovali přátelskou atmosféru mezi projektovými partnery. Co se týče budoucnosti přeshraničních projektů, projeví optimistické vize. U některých respondentů na polské straně se objevilo očekávání nových výzev zaměřených hlavně na ochranu životního prostředí. To se naplnilo ve formě Fondu malých projektů Turów, který byl vytvořen v rámci česko-polské dohody a je spravován ERN (Euroregion Neisse-Nisa-Nysa 2025). Fond má sloužit k podpoře environmentálně laděných projektů v obcích postižených činnostmi dolu, přičemž v jeho rámci již proběhlo několik výzev a jsou z něj financovány první projekty. Ty jsou, na rozdíl od standardních mikroprojektů v rámci programu INTERREG, unilaterální. Přesto jejich podpora může posilovat ideovou dimenzi přeshraniční integrace tím, že je zdůrazňováno jejich rovnoměrné financování polskou a českou stranou. Fungující fond by také mohl vést ke zlepšení renomé přeshraniční spolupráce poté, co se její instituce v turówské krizi neangažovaly.

5. Diskuse a závěr

Příčiny krize kolem Dolu Turów jsou komplexní. Geografické predispozice spolu se zásobami lignitu stojí za profilací Turoszówskeho výběžku jako těžebně-energetického revíru. Výraznou roli hraje ještě dlouhodobý energetický přístup Polska. Tvar a specifické směřování výběžku způsobují socioekonomické i komunitně-kulturní asymetrie mezi ním a českou či německou stranou. Nedostatek efektivní komunikace způsobil část sporu navzdory existenci přeshraničních subjektů. Absence efektivní přeshraniční komunikace prohloubila stávající asymetrii. Na polské straně chyběla upřímná ochota ke kompromisu při jednáních na všech úrovních. Změnu přístupu znamenal až verdikt Soudního dvora EU a související pokuta. Provedené hloubkové rozhovory ukázaly diametrálně odlišné vnímání sporu českou a polskou stranou.

Aktivita podpořené projekty z EU mnohdy vedou k petrifikaci zkušených příjemců podpory na české či polské straně hranice v Trojzemí, ale zásah větší části populace, která mnohdy ani neví o existenci ERN, chybí, což potvrdil náš výzkum. Pak se nelze, vzhledem k výše popsaným kulturně-historickým souvislostem, divit slabé ideové dimenzi přeshraniční integrace v regionu. Stav by mohl být částečně zlepšen pomocí Fondu malých projektů Turów. Nicméně, bylo zjištěno, že vliv krize na přeshraniční integraci včetně její ideové dimenze ve zkoumaném regionu byl nižší, než bylo předpovídáno. V některých aspektech byla respondenty dokonce vnímána pozitivně.

Vliv na instituce přeshraniční spolupráce byl minimální. Co se týče projektů přeshraniční spolupráce, v souvislosti s krizí nebyl zaznamenán významný pokles žádostí. Efekt na zavedená přeshraniční partnerství příjemců mikroprojektů nebyl zjištěn. Jejich vztah se ukázal být pevným navzdory sporu, přičemž deklarovali ochotu v kooperaci pokračovat i v budoucnu. Tudíž je možno konstatovat, že existuje určitý, řídce se vyskytující typ přeshraničních vazeb i v regionu s poměrně slabou ideovou dimenzí přeshraniční integrace, který je odolný vůči krizím a na kterém by se mělo stavět. Krize tak nejvíce ovlivnila dobré sousedské vztahy mezi Čechy a Poláky, i když ani v tomto případě nebylo zhoršení vztahů takové, jak bylo předpokládáno. Pracovní hypotéza se tedy nepotvrdila. Roli však mohlo hrát to, že dotazování proběhlo čtyři měsíce po uzavření česko-polské dohody. S tím mohla souviset tendence respondentů vidět minulé dění pozitivněji. Na polské straně došlo po uzavření dohody k rychlému zapomenutí konfliktních událostí, což je patrné i v tom, že v dnešní době se k hodnocení sporu nechce nikdo vracet. Nečekaným pozitivním dopadem na přeshraniční spolupráci a v budoucnu snad i na ideovou dimenzi CBI je fakt, že česko-polská dohoda ustavila unikátní Fond malých projektů Turów.

S výsledky výzkumu byli formou online seminářů seznámeni významní aktéři na české i polské straně, zejména pak česká a polská část ERN. Členové týmu své výsledky prezentovali na mezinárodních akcích Společná budoucnost hornických regionů Trojzemí: Ekonomika, společnost, životní prostředí realizované 23. září 2022 v Bogatyni nebo Spravedlivá transformace Trojzemí konané 28. dubna 2023 v Liberci. Trojstranné liberecké konference o spravedlivé transformaci se staly každoroční zvyklostí. Nicméně, tyto konference probíhají v duchu vyzdvihování aktuálního česko-polského porozumění v regionu, přičemž hlasy německých zástupců bývají kritizovány či bagatelizovány. Zástupcům nespokojených nevládních organizací jako Sousedský spolek Uhelná není dáno slovo.

Další prostor pro bádání se naskýtá s tím, že německé subjekty v čele s městem Žitavou podaly v roce 2021 stížnost na nelegální provoz dolu k Evropské komisi. Další stížnost byla podána v roce 2022 německými ekologickými nevládními organizacemi ve spolupráci se Sousedským spolkem Uhelná. Ani jedna ze stížností nebyla dosud vyřešena. Potenciálním směrem výzkumu je rovněž zasazení dění

kolem dolu do kontextu války na Ukrajině a souvisejících energetických nejistot v Evropě. V neposlední řadě je též nutné zmínit fakt, že s česko-polskou dohodou nesouhlasí spousta lidí na české straně, především obyvatel zasažených obcí a ekologických aktivistů. Ti upozorňují rovněž na nedostatky v jejím dodržování a na skutečnost, že hladina podzemních vod v postiženém teritoriu dosud nestoupá. Detailní nezávislé sledování naplňování smlouvy a hodnocení funkčnosti příslibených opatření by bylo přínosné. Ukončení česko-polského sporu nelze dle autorů, přes uplynulé tři roky relativního klidu od uzavření dohody, považovat za definitivní.

Literatura

- ALPINI, J. (2003): De la naissance des territoires aux «queues de poêle» et autres écarts de forme. *Mappemonde*, 71, 3, 38–41. <https://doi.org/10.3406/mappe.2003.2085>
- BOHÁČ, A., ŁAŻNIEWSKA, E., KUROWSKA-PYSZ, J. (2023): Geographical Preconditions of the International Controversies Around the Turów Mine. In: Gomez Arias, H. Y., Antošová, G. (eds.): *Considerations of Territorial Planning, Space, and Economic Activity in the Global Economy*. IGI Global, 126–147. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-5976-8.ch008>
- BÖHM, H., BOHÁČ, A., WRÓBLEWSKI, Ł. (2023): Evaluation of cross-border cooperation in Czechia since 1993: Euroregions on the way to authentic cross-border regions?. *Geografický časopis / Geographical Journal*, 75, 3, 253–267. <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2023.75.3.13>
- BÖHM, H., NOVOTNÝ, L., KUROWSKA-PYSZ, J. (2024). Impact of the Czech-Polish inter-governmental Turów dispute on mental distance and cross-border integration: Avoiding problems, or neighbours? *European Urban and Regional Studies*, 32, 1, 76–90. <https://doi.org/10.1177/09697764241244683>
- BROWN, M., KEATING, M. (2015): *Addressing Natural Resource Conflicts*. Research Paper. Chatham House, London.
- ČSÚ (2022): *Statistiky*, <https://www.czso.cz/csu/czso/statistiky> (20. 12. 2022).
- DATEL, J. V., HRABÁNKOVÁ, A. (2020): Povrchový důl Turów: Stručné shrnutí současných i potenciálních budoucích negativních dopadů na poměry povrchových a podzemních vod na území České republiky, <https://www.kraj-lbc.cz/getFile/id:1084382/TUROW-laickeshrnuti-VUV-FINAL.pdf> (31. 12. 2022).
- DRÁPELA, E., BAŠTA, J. (2018): Kvantifikace síly hraničního efektu na hranicích Libereckého kraje. *Geografické informácie*, 22, 1, 51–60. <https://doi.org/10.17846/GI.2018.22.1.51-60>
- DÜHR, S. (2018): A Europe of ‘Petites Europes’: An Evolutionary Perspective on Transnational Cooperation on Spatial Planning. *Planning Perspectives*, 33, 4, 543–569. <https://doi.org/10.1080/02665433.2018.1483262>
- DURAND, F., DECOVILLE, A. (2019): A multidimensional measurement of the integration between European border regions. *Journal of European Integration*, 42, 2, 163–168. <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1657857>
- EUROREGION NEISSE-NISA-NYSA (2025): O programu, <https://fmpturow.com/cs/page/o-programu> (31. 1. 2025).

- HŘEBÍČKOVÁ, M., GRAF, S. (2014): Accuracy of National Stereotypes in Central Europe: Outgroups Are Not Better than Ingroup in Considering Personality Traits of Real People. *European Journal of Personality*, 28, 60–72. <https://doi.org/10.1002/per.1904>
- IZIDORCZYK, H. (2022): *Kopalnia Węgla Brunatnego Turów 1947–2022*. Wydawnictwo AEM Paul Huppert, Kraków.
- KLATT, M., WASSENBERG, B. (2017): Secondary foreign policy: Can local and regional cross-border cooperation function as a tool for peace-building and reconciliation? *Regional & Federal Studies*, 27, 3, 205–218. <https://doi.org/10.1080/13597566.2017.1350652>
- KRUPP, R. E. (2020): Expert report on the cross-border effects of the continuation of lignite mining in Turów (Poland) on water in Germany, https://www.greenpeace.org/static/planet4-poland-stateless/062974b1-turow_one_pager_summary_krupp_eng.pdf (16. 12. 2022).
- KUROWSKA-PYSZ, J., ŁAŻNIEWSKA, E., BÖHM, H., BOHÁČ, A. (2022): Cross-border cooperation in the shadow of crisis – the Turów Coalmine case. *Journal of International Studies*, 15, 4, 43–63. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2022/15-4/3>
- PÁSZTO, V., MACKŮ, K., BURIAN, J., PÁNEK, J., TUČEK, P. (2019): Capturing cross-border continuity: The case of the Czech-Polish borderland. *Moravian Geographical Reports*, 27, 2, 122–138. <https://doi.org/10.2478/mgr-2019-0010>
- SIATKOWSKI, J., OLSZEWSKI, M., KONIK, J. (2022): The Turów Mine crisis and its impact on Czech-Polish cross-border cooperation: evaluation, conclusions and recommendations. *Výzkumná zpráva*.
- STAREC, M. (2022): Nová zjištění odhalují naprosté selhání česko-polské dohody o dolu Turów. <https://denikreferendum.cz/clanek/34158-nova-zjisteni-odhaluji-naproste-selhani-cesko-polske-dohody-o-dolu-turow> (27. 12. 2022).
- STATISTICS POLAND (2022): Basic data, <https://stat.gov.pl/en/basic-data> (21. 12. 2022).
- WÓJCIK, M. (2011): Wiejski obszar peryferyjny w koncepcjach geograficznych. In: Wesołowska, M. (ed.): *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, Studia Obszarów Wiejskich. Polskie Towarzystwo Geograficzne, Warszawa, 19–34.
- WRÓBLEWSKI, Ł., BOHÁČ, A., BÖHM, H. (2023): The Turów coal mine international dispute as a determinant of the cross-border integration of inhabitants of the Polish-Czech border. *Moravian Geographical Reports*, 31, 4, 194–202. <https://doi.org/10.2478/mgr-2023-0019>
- ŽUK, P., ŽUK, P. (2022): The Turów Brown Coal Mine in the shadow of an international conflict: Surveying the actions of the European Union Court of Justice and the populist policies of the Polish government. *The Extractive Industries and Society*, 10. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2022.101054>